

СТАТТІ ТА НАУКОВІ РОЗВІДКИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477):929.5

© Вероніка Рудюк
(Київ)

ПОХОДЖЕННЯ РОДУ КНЯЗІВ САНГУШКІВ: ЛИТОВСЬКО-РУСЬКА ВЕРСІЯ

У статті розглядається проблема генеалогії князівського роду Сангушків, які впродовж XV – першої половини XX ст. були великими магнатами та меценатами на Волині, Галичині і Поділлі й відігравали важливу роль у політичному житті Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської і Австро-Угорської імперії, Польської Республіки 20–30-х рр. XX ст.

Джерела, архіви, дискусії дослідників встановили щонайменше дві версії походження князівського роду Сангушків. Перша – литовська, яка маючи спільного предка роду князя Гедиміна розділяється на дві традиції т. зв. Ольгердівську і Любартівську, оскільки в польській та вітчизняній історіографії генеалогії роду князів Сангушків до цього часу точиться дискусія навколо питання, хто ж був патроном цього роду «княжат головних» литовський князь Ольгерд-Дмитро (Олександр?), чи луцький князь Любарт-Дмитро? Кожна з цих двох литовських версій не знайшла остаточно чіткого історичного підтвердження і дискусія з цього питання точиться до нині.

Поряд з литовською у статті розглядається друга версія – руська, яка має під собою чисто здогадливий характер, оскільки, як стверджують прихильники цієї версії, великі князівські роди Вишневецьких, Збаражських, Заславських, Сангушків, Чарторийських і ін. ніколи не ставили собі за мету дослідити свій рід від київського князя Володимира Великого з династії Рюриковичів, або ж, навпаки, ретельно приховували своє руське походження.

Князівський рід Сангушків, не дивлячись на суперечливі докази того, з якої династії князів, литовських чи руських він походить, все таки належав до політичної еліти України-Руси та до вищої соціальної верстви, яка була покликана не тільки використовувати земельні та природні багатства країни, але стояти в її обороні і захисті, т. зв. військовій повинності.

Ключові слова: архів, генеалогія, династія, документ, дослідник, історик, князь, Любартовичі, Ольгердовичі, рід, хроніст, Сангушки.

Проблема дослідження вищої суспільної верстви, князівських родів, спочатку Великого князівства Литовського, а потім Речі Посполитої, на сьогодні залишається однією з пріоритетних в сучасній українській історичній науці. Еволюція князівських родів спочатку відбувалася на політичному тлі Київської Русі, а згодом Галицько-Волинської держави. В міру того, як давньоруські князівські роди виникали, формувалися їх землеволодіння та власність, ми простежуємо, як вони інкорпоровалися в інститути влади інших держав і правових систем, що приходили на зміну вітчизняним, які часто брали за основу модель і культуру попередніх державних утворень, так як це було у випадку з Великим князівством Литовським. У цьому ребусі князівських родів чільне місце посідають Сангушки, які вплелися в історію Литви, Польщі, України, і, зокрема, Волині та Поділля.

Дослідниця вищих суспільних станів Волині і Центральної України Н. Яковенко звертає увагу на те, що найбільш замкнутою со-

ціальною верствою в українсько-польському суспільстві XVI ст. були князі, бо цей стан не залежав від багатства, ні від впливу в Польській Короні, особливо після Люблінської унії 1569 р. Ані король, ані хто інший не могли присвоїти комусь князівського титулу, бо князем міг бути тільки син князя [11, с. 74]. Однак, згодом Люблінська унія 1569 р. суттєво змінила відношення до князівської верстви з боку нижчого соціального стану польської шляхти, яка прямо таки ставилася з обуренням до гордливих, часто навіть надмірно чванливих і задирливих князів. З цього приводу дослідник польських родовитих гербів К. Несецький зауважив, що унія дещо упокорила цю князівську відособленість і замкнутість [17, с. 436]. Відтак суттєвим досягненням цього політичного процесу в Речі Посполитій стало те, що з кінця XVI ст. розпочався процес невидимого протистояння між польськими і руськими князівськими родами, а це, в свою чергу, призвело до пошуків свого власного коріння.

Процес побудови генеалогічного древа для деяких князівських родів виявився непростим. У цих пошуках важливу роль відігравав і релігійний чинник. Наприклад, відомо, що деякі князівські роди України і Білорусі належали до династії Рюриковичів, але з плином часу, в міру того, як ці роди переходили з православ'я на католицизм, деякі представники того, чи іншого князівського роду вдавалися до зовсім інших «експедицій» у минуле свого коріння, інколи не зовсім правдивих. Це помітив авторитетний дослідник князівських родів Ю. Вольф, який зазначив, що дехто з представників князівських родів, користуючись послугами не зовсім добросовісних геральдистів свідомо фальсифікував своє походження [23, с. 649, 650–687]. Таку не зовсім чесну поведінку князівських родів та шляхти помічали вітчизняні історики, які водночас вказували на її причини. За княжою верствою у Речі Посполитій і надалі визнавалася особлива соціальна функція та впливи на політичний і громадський розвиток, тому така роль князівського прошарку вимагала фабрикації родословних і привласнення тих гербів та генеалогій, до яких князівські роди не мали ніякого відношення [6, с. 248].

Чи фальсифікували свою генеалогію князі Сангушки? Чи могли вони чинити саме так? Відповідь на це непросте запитання дати однозначно ми не можемо, але спробуємо простежити найбільш достовірну литовсько-руську версію походження цього роду.

Князівський рід Сангушків дуже ретельно ставився до свого минулого. Чисельні рукописи, грамоти, дарчі, відкупні, інші актові документи переважно знаходяться тепер у Кракові в I відділенні Державного архіву в Вавелі. Сформувався цей фонд у роки Другої світової війни внаслідок окупації німцями Польщі та України. Тоді за рішенням німецької Архівної Ради документи з окупованих маєтків Сангушків було відправлено до Кракова [8, с. 180]. Науковці відзначали стан архіву як одну із найкращих приватних збірок, що заслуговує на увагу дослідників [18, с. 11]. Чимало документів князівського роду Сангушків знаходиться в архівах України, зокрема в Центральному державному історичному архіві в Києві [11].

Оскільки нас цікавить походження роду князів Сангушків, то слід зупинитися на тому, чи є у цих архівних збірках дані про їх генеалогію. Дослідниця І. Папа стверджує, що чимало даних з древа роду Сангушків знаходиться в фамільному архіві з Гумніськ, це генеалогічні таблиці, генеалогічні дослідження, т. зв. підтвердження

князівського титулу, заповіти, спроби замальовок генеалогічного древа, тощо [8, с. 190].

Досить суттєвим джерелом до історії роду князів Сангушків є літописи, хроніки, монастирські поменники та гербові збірники. Так, рід Сангушків, що належав до вищого стану посполитої верхівки «княжат головних» згадується у Воскресенському літописі, хроніках Яна Длugoша та Мартина Бельського, Супрасльському, Холмському, Києво-Печерському монастирських поменниках, гербових збірках Бартоша Папроцького, Войцеха Кояловича-Віюка, Шимона Окольського, Адама Бонецького та «генеалогічному дереві» смоленського католицького біскупа Єроніма з роду Сангушків [5].

Наведені джерела та документи містять дуже суперечливу інформацію про походження князівського роду Сангушків. Із-за цієї причини багато дослідників так і не могли чітко встановити хто ж був родоначальником князів Сангушків – Федір Ольгердович (1333–1392) чи Федір Любартович (1351–1431), адже одна частина роду, до певного часу, називала себе Ольгердовичами, тобто такими, що походили від литовського князя Ольгерда (1296–1377), а інша, вже пізніше, Любартовичами, тобто від Луцького князя Любарта-Дмитра (1299–1383). Обидва князі були рідними братами, синами литовського князя Гедиміна, жили в один і той самий час і до кінця свого життя сповідували православну віру. Звідси робимо висновок, що Сангушки походили з роду Гедиміна і спочатку належали до православного віросповідання [4].

Серед тих дослідників, хто відстоював Ольгердівську традицію походження роду Сангушків існували більш переконливіші документальні докази на користь князя Федора Ольгердовича, аніж на боці його тезки і двоюрідного брата Федора Любартовича. Це підтверджують історичні джерела, зокрема Києво-Печерський та Холмський поменники, в яких рід Сангушків зазначається як Ольгердів [3, с. 23 і 197]. Ще один доказ на користь Ольгердівської версії – це портрети представників трьох поколінь Сангушків зі стіни Києво-Печерської лаври – Олександра Федоровича (бл. 1508 – 1565), Андрія Олександровича († 1534/5) і Федора Андрійовича († 1547/8), які були підписані як «Ольгирдовичі». Копії з них вміщені в монографії про князів Сангушків З. Радзімінського [18, с. 122, 130, 226–227]. Портрети князів зображенні на весь зріст, вони одягненні в довгу одіж, яка підкреслює їх князівський статус, обличчя з довгими бородами, їх голови покриті коронами, які увінчені

хрестами. Окрім цих портретів, які вказують на засновника роду князів Сангушків маємо ще цвинтарну епітафію на могилі загиблого 1554 р. князя Дмитра Сангушка, який був чоловіком Гальшки Острозької і знайшов свій останній спочинок у чеському містечку Яромирі: «...Dimithr Sandusckowycz starosta czyrkawski u kaynowsky rodu wielkiego knize lithewskie Olgierdowa...» [1; 8, с. 199].

Величезний інтерес до генеалогії роду князів Сангушків виник у другій половині XIX – першій половині XX ст., коли один із великих землевласників південно-східної Волині князь Роман-Даміан Сангушко сприяв і фінансував семитомне видання «Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie» [13]. Упорядниками цього видання, яке містило і авторські статті, були відомі польські історики-архівісти З. Радзімінський П. Скобельський та Б. Горчак. Ці самі дослідники не тільки попрацювали над впорядкуванням архіву Сангушків у Славуті, але й також написали у 3-х томах «Monografia XX. Sanguszków orazinnych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego» [19]. З. Радзімінський, як найбільший знавець генеалогії роду князів Сангушків брав активну участь у дискусії з російським вченим А. Лонгіновим, який у своєму виступі на IX Археологічному з'їзді у Вільно зробив припущення про те, що Сангушки можуть одночасно себе називати і Ольгердовичами і Любартовичами, бо нібито князь Федір Ольгердович мав друге ім'я Любарт [7]. Йому рішуче заперечив З. Радзімінський, вважаючи, що Сангушки беруть свій початок від литовського князя Ольгерда.

Напевно останнім документом, який засвідчував походження князів Сангушків на користь Ольгердівської традиції стала генеалогічна таблиця М. Пйотровського, яка була надрукована в 1931 р. і відображала походження Сангушків від литовського князя Ольгерда [8, с. 199]. Від 30-х рр. XX ст. ми не маємо серйозних досліджень генеалогічного древа князів Сангушків, які б суттєво доповнювали, або змінювали те, що вже з цього приводу було сказано попередниками впродовж другої половини XIX – першої половини XX ст.

Серед представників князівського роду Сангушків траплялися такі, які вважали, що вони походять від луцького князя Любарта-Дмитра, вважаючи себе Любартовичами. Таке «роздвоєння» на ольгердівську і любартівську версію у генеалогії князів Сангушків можна пояснити релігійною складовою. Представники Кошерської лінії князів Сангушків з початку XVI ст. вважають себе Ольгердовичами, а

представники Ковельської з XVII ст. вважають себе Любартовичами, починаючи від князя Семена-Самуеля Сангушка. Вже його діти князі Ян-Владислав, Казимір та Ієронім та їх нащадки стають «горливими поклонниками Римського престолу» [1].

Здається, що Любартівська традиція була менш правдоподібна аніж Ольгердівська, однак це дало поштовх до того, що коли стараннями князя Романа Сангушка у палаці в містечку Славута розпочалося впорядкування приватного архіву, то перші два його томи вийшли у Львові з обов'язково вказівкою на те, що Сангушки є Любартовичами, однак в наступних томах «Архіву Сангушків» у назві вже не згадується про те, що вони є Любартовичами. Очевидно, що найняті для справи історики-архівісти З. Радзімінський, П. Скобельський та Б. Горчак не знайшли жодних доказів на користь Сангушків Любартовичів.

Єдиним суттєвим доказом на користь Любартівської версії є знайдена грамота короля Владислава-Ягайла 1426 р., у якій Федір Любартович називається «братом нашим любим». Цього двоюрідного брата князь і король Ягайло любив, як «свою рідну душу». Через що князь Федір Любартович отримав прозвисько Самдушко-Сандушко, яке згодом перейшло у Сангушко. Версія цікава, але під собою не залишає жодного критичного джерела, окрім грамоти Владислава-Ягайла і згадки про «любого брата». Навряд чи між братами існувала така приязнь, оскільки за твердженням М. Грушевського спочатку король Ягайло у 1386 р. відібрав у Федора Любартовича Луцьк із частиною князівства, тобто батьківський спадок, а потім Володимирське князівство. Після політичного вигнання і поневірянь в Угорщині Федір Любартович повертається і на милість король йому прощає опозиційну діяльність та повертає Володимирську, Стрийську і Жидачівську землі, а в уже згаданій грамоті називає його пестливо «Федюшко» і «любим братом» [4, с. 163–169]

З самого початку дискусії про те, хто ж є родоначальником Сангушків польський історик К. Стадницький зауважив, що генеалогію князівського дому Сангушків від Любарта-Дмитра не вдається довести історично, а версію від Ольгерда до кінця з'ясувати важко [20]. І хоча роздуми К. Стадницького з'явилися ще у 1853 р., вони фактично на ціле століття передбачили дискусію, яка до цього часу так і не поставила крапки в проблемі походження роду Сангушків.

Однак, суперечки серед переважно польських науковців та нечіткі свідчення у джерелах

щодо генеалогії князівського роду Сангушків від литовської династії Гедиміновичів заставила багатьох дослідників, особливо вітчизняних, засумніватися в тому, що Сангушки походять з середовища литовських князів. Існували такі думки і серед польських хроністів та дослідників. Зокрема, історик Алессандро Гваньїні де Ріццоні зазначав, що Сангушки і Чарторійські мають спільного предка із руських князів [15, с. 11–12]. Підтримував Гваньїні в таких судженнях польський дослідник А. Бонецький, який стверджував, що князі Вишневецькі, Воронецькі, Збаражські, Порицькі, Ружинські, Сангушки і Чарторійські були справжніми руськими князями з київського Володироваго дому і тільки намагалися називати себе нащадками Гедиміна [14, с. 3]. Такої версії дотримувався Ю. Шуйський, однак не наводив ніяких з цього приводу доказів [16, с. 3–5]. Серед вітчизняних істориків красзнавець Волині М. Теодорович прямо заперечував походження Сангушків від литовського князя Гедиміна і в своєму дослідженні про повітове містечко Заслав вказував на те, що Сангушки, змінивши віру, задумали здобути собі генеалогію від литовських князів, нехтуючи навіть своїм походженням від князів руських. Незаперечним є те, вважав М. Теодорович, що «князі Сангушки, так само як і Острозькі, Заславські, Святополк-Четвертинські, Корецькі, Вишневецькі, Збаразькі походять з дому святого Володимира Рівноапостольного і таким чином є здавна руськими православними князями» [10, с. 394]. М. Теодорович також вказував на те, що додаток «Любартовичі» до князівського прізвища Сангушків не зустрічається у давніх акта, а з'являється лише з XVII ст. [10, с. 394]. Через це він звернув увагу на те, що III, IV, V, VI і VII томи архіву Сангушків у Славуті виходять з дещо зміненою назвою «Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie», без «Lubartowiczów» і робить з цього приводу висновки, що упорядники архіву З. Радзімінський і Б. Горчак, досліджуючи його, засумнівалися в тому, що князі Сангушки походять від литовського князя Любарта Гедиміновича і прибрали з назви «Lubartowiczów» [9, с. 667–668].

Доречно тут було б зазначити, що на користь спорідненої литовсько-руської версії, тобто, що рід Сангушків походить і від Гедиміновичів, і від Рюриковичів, є те, що обидва князі Федори – Ольгердович і Любартович народженні від княгинь з Рюрикової руської династії. Відомо, що великий князь Литовський Ольгерд був першим шлюбом одружений на Марії, доньці Вітебського князя Ярослав

лава Васильовича, від якої народився близько 1333 р. син Федір Ольгердович [21, с. 308–311; 22, с. 124–137; 673–682], а князь Луцький Любарт-Дмитро був першим шлюбом одружений з Ольгою-Агафією, донькою ростовського князя Костянтина Васильовича, від якої народився у 1351 р. син Федір Любартович. Як бачимо і у першому, і в другому випадку дружини обох Гедиміновичів походили з дому великого київського князя Володимира Святославовича.

Вважаючи, що Сангушки все таки походять від Гедиміновичів, історики М. Грушевський і Л. Войтович все рівно зараховували їх до князівської еліти України-Руси. Перший характеризує Гедиміновичів Ольгерда-Олександра-Дмитра і Любарта-Дмитра «зрусчиними князями», тобто такими, що були за походженням литовськими, а за характером своєї діяльності і внутрішньої духовної традиції руськими [4, с. 95–99]; а останній припускає, що «князі Вишневецькі, Сангушки, Корецькі та Збаразькі теж належали до української політичної еліти, але вони ніколи не пробували доводити своє походження від Рюроковичів» [2, с. 357], а може й свідомо приховували (Авт.). У цих дослідницьких спостереженнях очевидним є те, що Сангушки, змінивши віру православну на католицьку не перестали бути великими землевласниками на Волині. Так само, якщо вони походили з литовського князівського роду, то нічого такого, що їх би характеризувало як литовців, вони не зберегли, а навпаки вони стали належати до української княжої верстви, бо не тільки жили й діяли, але й народжувались на українській землі.

У запропонованій статті лише порушено проблему походження князівського роду Сангушків. Багато з того, що вже досліджено залишилось поза увагою. Відсутність чітких доказів у документах і суперечливість думок істориків залишають питання походження роду князів Сангушків не до кінця вивченим. Плутанина з князівськими іменами «Федір» та їх хрестильними, а також геральдична проблема, відомо, що Сангушки користувалися не одним лише зображенням герба «Литовська Погоня», створюють певні контраверсії, які не дають чітко і однозначно встановити предка гілки князів Сангушків.

Після більше, аніж півстолітньої дискусії навколо генеалогії Сангушків у вітчизняній та польській історіографії, ми можемо припустити, що рід князів Сангушків міг одночасно належати і до династії Гедиміновичів, і до династії Рюриковичів, однак і це питання залишається відкритим і не до кінця з'ясованим.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець В. Князі Сангушки «Rodv Wyeliego Knize Lithewkie Olgierdowa» / В. Вихованець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volodymyrmuseum.com/naukovistatti/57-knyazi-sanhushky-rodv-wyelkiego-knize-lithewski-olgiardowa-vstup-mynuvshynidynastii-sanhushkiv-prysvitylo-uvahu-bahato-heraldystiv-istorykiv-suchasnykiv-kotri-neridkobuly-blyzkyumu-do-kniazivskoi-familii-sered-nykh-k-nesetskyi-a-bonetskyi-h-k-stadnitsk>
2. Войтович Л.В. Родина князів Острозьких / Л.В. Войтович // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. ССXXXI: Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С 355–367.
3. Голубев С.Т. Древний помяник Киево-Печерской лавры кон. 15 – нач. 16 вв. / С.Т. Голубев // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. – Т. 6. – Приложение. – К., 1892. – С. I–XIV; Баран О. Холмський пом'яник. (за текстом збірника Лева Кишки) / О. Баран // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 193–208.
4. Грушевський М.С. Історія України-Руси / М.С. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1994. – Т. IV. – 544 с.
5. Летопись по Воскресенскому списку / Подготовлена к изданию Я.И. Березниковым и А.Ф. Бычковым. Под ред. А.С. Норова // Полное собрание русских летописей – Т. VII. – СПб, 1856. – С. 256; Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia = Jana Długosza kanonika krakowskiego dzieł w szyskie. T. 4 // Dziejów Polski ksiąg dwanaście. – Т. 3. – Lib. X. – Cracoviae, 1868. – S. 379; Bielski M. Kronika Polska Marcina Bielskiego nowo przez Joahima Bielskiego, syna jego, wydana / M. Bielski. – Kraków, 1597. – P. 257; Субботник или помяник Супральского монастыря // Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. – Т. 9. – Вильна, 1878. – С. 457; Баран О. Холмський пом'яник (за текстом збірника Лева Кишки) / О. Баран // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 193–208; Голубев С.Т. Древний помяник Киево-Печерской лавры кон. 15 – нач. 16 вв. / С.Т. Голубев // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. – Т. 6. – Приложение. – К., 1892. – С. 23; Paprocki V. Gniazdo snoty: zkad herby rycerstwa slawnego Krolestwa Polskiego, Wielkiego Ksiestwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego y inszych Państw do tego Krolestwa nalezacych Ksiaząt y Panow poczatek swoy maia / V. Paprocki. – Kraków, 1578. – P. 1142; Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium o Klejnotach albo Herbach ktorych Familie Stanu Rycerskiego W Prowincyach Wielkiego Xiestwa Litweskiego Zazywaja / W. Kojalowicz-Wijuk // Herold Polski. – Kraków, 1897. – S. 11; Okolski S. Orbis Polonus in quo antiqua Sarmaturum gentilitia et arma delucidantur / S. Okolski. – Т. 3. – Cracoviae, 1645. – P. 81; Boniecki A. Poczete trodów w Wielkim ksiastwie Litewskim w XV i XVI wieku / A. Boniecki. – Warszawa, 1887. – S. VIII.
6. Леонтович Ф.И. Правоспособность литовско-русской шляхты / Ф.И. Леонтович // Журнал Министерства Народного Просвещения. Санкт-Петербург. 1908. № 3. С. 53–87; 1908. № 5. С. 136–167; 1908. № 6. С. 245–298; 1908. № 7. С. 1–56; 1909. № 2. С. 222–269; 1909. № 3. С. 44–88.
7. Лонгинов А. Князь Фёдор-Любарт Ольгердович и родственные связи русских князей с Угорским королевским домом / А. Лонгинов. – Вильно, 1893.
8. Папа И.Ю. Источники в генеологии княжеского рода Сангушков: факты легенды / И.Ю. Папа // *Rossica Antiqua*. – 2013. – № 1. – С. 180–213.
9. Теодорович Н.И. Архив князей Сангушек / Н.И. Теодорович. – Т. 1, 2, 3 и 4. Библиографическая заметка // *Волынские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. – 1891. – № 23. – С. 665–672.
10. Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии / Н.И. Теодорович. – Т. III. Уезды Кременецкий и Заславский. – Почаев, 1893. – 688 с.
11. Черкаська Н. Джерела Центрального Державного Історичного архіву. України в Києві до історії роду князів Сангушко / Н. Черкаська // *Український археографічний щорічник*. Київ; Нью-Йорк, 2004. – Т. 11/12. – С. 7–21.
12. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: (Волинь і Центральна Україна) / Н.М. Яковенко. – К.: Наук. думка, 1993. – 416 с.
13. Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Т. I: 1366–1506 / Pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego. – Lwów, 1887. – 231 s.; Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Т. II: 1284–1506. – Lwów, 1888. – 415 s.; Archiwum ksiąząt Sanguszków w Sławucie. – Т. III: 1432–1534 / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 601 s.; Archiwum ksiąząt

- Sanguszków w Sławucie. – T. IV: 1535–1547 / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 686 s; Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie. – T. V: 1513–1547. Wraz z piśmiennymi dokumentami chronologicznymi do T. I–V / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 600 s; Archiwum XX. Sanguszków w Sławucie. – T. VI: 1549–1577. – Lwów, 1910. – 325 s; Archiwum XX. Sanguszków w Sławucie. – T. VII: 1554–1572. – Lwów, 1910. – 464 s.
14. Boniecki A. Poczet rodów w Wielkim księstwie Litewskim w XV i XVI wieku / A. Boniecki. – Warszawa, 1887.
 15. Gwagnin A. Kronika Sarmacyey Europeyskiej. – Ks. III. – Krakow, 1611; Гваньїні, Олександр. Хроніка європейської Сарматії / Упор. та пер. з польської о. Ю. Мицика. – 2-ге вид., доопр. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009.
 16. Księcia Eustachego Sanguski Pamiętnik 1786–1815. Próby muzy / Wyd. J. Szujski. – Krakow, 1876. – S. III–V.
 17. Niesiecki K. Herbarz polski / K. Niesiecki. – Lipsk, 1839. – Tomy 1. – 652 s.
 18. Polackówna H. Uwagi o rządowaniu archiwów rodzinnych / H. Polackówna // Archeion. – Warszawa, 1939. – T. XVI. – S. 1–20.
 19. Radziwiński Z. Monografia XX. Sanguszków oraz ich potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Zygmunt Luba-Radziwiński. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1906. – T. 1. – 845 s.; Radziwiński Z. Monografia XX. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Zygmunt Luba-Radziwiński. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1912–1913. – T. 2. – 236 s. ; Gorczak B. Monografia XX. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Bronisław Gorczak. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1906. – T. 3. – 845 s.
 20. Stadnicki K. Synowie Gedymina / K. Stadnicki. – T. II. (Lubart książę Wołyński). – Lwów, 1853. – 269 + XXXI s.
 21. Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów / J. Tęgowski. — Poznań-Wrocław, 1999.
 22. Wasilewski T. Synowie Giedymina W. ks. Litwy a następstwo tronu po nim / T. Wasilewski // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. – Sectio F. Historia. – 45. – 1990; Wasilewski T. Trzy małżeństwa wielkiego księcia Litwy Olgierda. Przyczynek do Genealogii Giedyminowiczów / T. Wasilewski // Kultura średniowieczna i staropolska. – Warszawa, 1991.
 23. Wolff J. Książę litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. – Monografia. – Warszawa: Drukarnia J. Filipowicza, 1895. – 724 s.

REFERENCES

1. Vykhovanets' V. Knyazi Sanhushky «Rodv Wyeliego Knize Lithewkie Olgierdowa» / V. Vykhovanets' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://volodymyrmuseum.com/naukovistatti/57-knyazi-sanhushky-rodv-wyeliego-knize-lithewski-olgiardowa-vstup-mynuvshynidynastii-sanhushkiv-prysviatylo-uvahu-bahato-heraldystiv-istorykiv-suchasnykiv-kotri-neridkobuly-blyzkymy-do-kniazivskoi-familii-sered-nykh-k-nesetskyi-a-bonetskyi-h-k-stadnitsk>
2. Voytovych L.V. Rodyna knyaziv Ostroz'kykh / L.V. Voytovych // Zapysky NTS. – L'viv, 1996. – T. SSXXXI: Pratsi komisiyi spetsial'nykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin. – S. 355–367.
3. Holubyev S.T. Drevnyy pomyannyk Kyevo-Pecherskoy lavry kon. 15 – nach. 16 vv. / S.T. Holubyev // Chtenyya v ystorycheskom obshchestve Nestora-letopystsa. – T. 6. – Prylozhenye. – K., 1892. – S. I–XIV; Baran O. Kholms'kyi pom'yanyk (za tekstem zbirnyka Leva Kyshky) / O. Baran // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiyni tekhnolohiyi. – L'viv, 2007. – Vyp. 2. – S. 193–208.
4. Hrushevs'kyi M.C. Istoriya Ukrayiny-Rusy / M.S. Hrushevs'kyi. – K.: Nauk. dumka, 1994. – T. IV. – 544 s.
5. Letopys' po Voskresenskomu spysku / Podhotovlena k yzdanyyu Ya.Y. Berednykovym y A.F. Bychkovym. Pod red. A.S. Norova // Polnoe sobranie ruskykh letopysyey – T. VII. – SPb, 1856. – S. 256; Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia – Jana Długosza kanonika krakowskiego dzieł wszystkie. T. 4 // Dziejów Polski ksiąg dwanaście. – T. 3. – Lib. X. – Cracoviae, 1868. – S. 379; Vielski M. Kronika Polska Marcina Bielskiego nowo przez Joahima Bielskiego, syna jego, wydana / M. Vielski. – Kraków, 1597. – P. 257; Subbotnyk yly pomyannyk Supral'skoho monastyrya // Arkheohrafychesykyi sbornyk dokumentov, otnosyashchysya k ystoriy Severo-Zapadnoy Rusy. – T. 9. – Vyl'na, 1878. – S. 457; Baran O. Kholms'kyi pom'yanyk. (za tekstem zbirnyka Leva Kyshky) / O. Baran // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiyni tekhnolohiyi. – L'viv, 2007. – Vyp. 2. – S. 193–208; Holubyev S.T. Drevnyy pomyannyk Kyevo-Pecherskoy lavry kon. 15 – nach. 16 vv. / S.T. Holubev //

- Chtenyia v ystorycheskom obshchestve Nestora-letopystsa. – T. 6. – Prylozhenye. – K., 1892. – S. 23; Paprocki B. Gniazdo cnoty: zkąd herby rycerstwa sławnego Krolestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego y inszych Państw do tego Krolestwa należacych Książąt y Panow poczatek swoy maia / V. Paprocki. – Kraków, 1578. – P. 1142; Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz Rycerstwa W.X. Litewskiego tak zwany Compendium o Klejnotach albo Herbach ktorych Familie Stanu Rycerskiego W Prowincyach Wielkiego Xiestwa Litweskiego Zazywaja / W. Kojalowicz-Wijuk // Nerold Polski. – Kraków, 1897. – S. 11; Okolski S. Orbis Polonus in quo antiqua Sarmaturum gentilitia et arma delucidantur / S. Okolski. – T. 3. – Cracowiae, 1645. – P. 81; Boniecki A. Pocze trodów w Wielkim księstwie Litewskim w XV i XVI wieku / A. Boniecki. – Warszawa, 1887. – S. VIII.
6. Leontovych F.Y. Pravospodobnost' lytovsko-russkoy shlyakhty / F.Y. Leontovych // Zhurnal Mynysterstva Narodnoho Prosveshchenyya. Sankt-Peterburh. 1908. № 3. S. 53–87; 1908. № 5. S. 136–167; 1908. № 6. S. 245–298; 1908. № 7. S. 1–56; 1909. № 2. S. 222–269; 1909. № 3. S. 44–88.
 7. Lonhynov A. Knyaz' Foydor-Lyubart Ol'herdovych y rodstvennye svyazy russkykh knyazey s Uhorskym korolevskym domom / A. Lonhynov. – Vyl'no, 1893.
 8. Papa Y.Yu. Ystochnyky v heneolohyy knyazheskoho roda Sanhushkov: fakty lehendy / Y.Yu. Papa // RossicaAntiqua. – 2013. – № 1. – S. 180–213.
 9. Teodorovych N.Y. Arkhyv knyazey Sanhushek / N.Y. Teodorovych. – T. 1, 2, 3 y 4. Byblyohrafycheskaya zametka // Volynskye eparkhial'nye vedomosty. Chast' neofytsyal'naya. – 1891. – № 23. – S. 665–672.
 10. Teodorovych N.Y. Ystoryko-statystycheskoe opysanye tserkvey y prykhodov Volynskoy eparkhyy / N.Y. Teodorovych. – T. III. Uezdy Kremenetsky y Zaslavsky. – Pochaev, 1893. – 688 s.
 11. Cherkas'ka N. Dzherela Tsentral'noho Derzhavnoho Istorychnoho arkhivu. Ukrayiny v Kyievi do istoriyi rodu knyaziv Sanhushko / N. Cherkas'ka // Ukrayins'kyy arkhheohrafichnyy shchorichnyk. Kyiv; N'yu-York, 2004. T. 11/12. S. 7–21.
 12. Yakovenko N. M. Ukrayins'ka shlyakhta z kintsya KhIV do seredynyXVII st.: (Volyn' i Tsentral'na Ukrayina) / N. M. Yakovenko. – K.: Nauk. Dumka, 1993. – 416 s.
 13. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – T. I: 1366–1506 / Pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego. – Lwów, 1887. – 231 s.; Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – T. II: 1284–1506. – Lwów, 1888. – 415 s.; Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie. – T. III: 1432–1534 / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 601 s.; Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie. – T. IV: 1535–1547 / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 686 s.; Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie. – T. V: 1513–1547. Wrazes pisem chronologicznym dokumentów do T. I-V / Wydane przez Bronisława Gorczaka. – Lwów, 1890. – 600 s.; Archiwum KhKh. Sanguszków w Sławucie. – T. VI: 1549–1577. – Lwów, 1910. – 325 s.; Archiwum KhKh. Sanguszków w Sławucie. – T. VII: 1554–1572. – Lwów, 1910. – 464 s.
 14. Boniecki A. Poczetrodów w Wielkim księstwie Litewskim w XV i XVI wieku / A. Boniecki. – Warszawa, 1887.
 15. Gwagnin A. Kronika Sarmacyey Europeyskiej. – Ks. III. – Krakow, 1611; Hvan'yini, Oleksandr. Khronika yevropeys'koyi Sarmatiyi / Uporyadkuv. ta per. z pol's'koyi o. Yu. Mytsyka. – 2-he vyd., dooprats. – Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2009.
 16. Ksiecia Eustachego Sanguski Pamietnik 1786 – 1815. Proby muzy / Wyd. J. Szujski. – Krakow, 1876. – S. III–V.
 17. Niesiecki K. Herbarz polski / K. Niesiecki. – Lipsk, 1839. – Tomy 1. – 652 s.
 18. Polaczkówna H. Uwagiop o rządowaniu archiwów familijnych / N. Polaczkówna // Archeion. – Warszawa, 1939. – T. XVI. – S. 1–20.
 19. Radziwiński Z. Monografia XX. Sanguszków orazinnych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Zygmunt Luba-Radziwiński. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1906. – T. 1. – 845 s.; Radziwiński Z. Monografi a XX. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Zygmunt Luba-Radziwiński. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1912–1913. – T. 2. – 236 s. ; Gorczak B. Monografi a XX. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza X. Ratneńskiego / Bronislaw Gorchak. – Lwów: Nakł. X. Romana Sanguszka, 1906. – T. 3. – 845 s
 20. Stadnicki K. Synowie Gedymina / K. Stadnicki. – T. II. (Lubart xiąże Wołyński). – Lwów, 1853. – 269 – XXXI s.
 21. Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów / J. Tęgowski. – Poznań-Wrocław, 1999.
 22. Wasilewski T. Synowie Gedymina W. ks. Litwy a następstwo tronu po nim / T.Wasilewski // Annales Universi-tatis Marie Curie-Sklodowska. – Sectio F. Historia. – 45. – 1990; Wasilewski T.

Trzy małżeństwa wielkiego księcia Litwy Olgierda. Przyczynek do Genealogii Giedyminowiczów / T. Wasilewski // Kultura średniowieczna i staropolska. – Warszawa, 1991.

23. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff / Monografia. – Warszawa: Drukiem J. Filipowicza, 1895. – 724 s.

© Вероника Рудюк
(Киев)

ПРОИСХОЖДЕНИЕ РОДА КНЯЗЕЙ САНГУШКО: ЛИТОВСКО-РУССКАЯ ВЕРСИЯ

В статье рассматривается проблема генеалогии княжеского рода Сангушко, которые на протяжении XV – первой половины XX в. были большими магнатами и меценатами на Волыни, Галиции и Подолии и играли важную роль в политической жизни Великого княжества Литовского, Речи Посполитой, Российской и Австро-Венгерской империй, Польской Республики 20–30-х гг. XX в.

Источники, архивы, дискуссии исследователей установили минимум две версии происхождения княжеского рода Сангушко. Первая – литовская, которая, имея общего предка рода князя Гедимина разделяется на две традиции т. н. Ольгердовскую и Любартовскую, поскольку в польской и отечественной историографии относительно генеалогии рода князей Сангушко до сих пор идет дискуссия вокруг вопроса, кто же был патроном этого рода «княжат главных» литовский князь Ольгерд-Дмитрий (Александр?), или луцкий князь Любарт-Дмитрий? Каждая из этих двух литовских версий не нашла окончательного четкого исторического подтверждения и дискуссия по этому вопросу идет до сих пор.

Наряду с литовской в статье рассматривается вторая версия – русская, которая имеет под собой чисто предполагаемый характер, поскольку, как утверждают сторонники этой версии, большие княжеские роды Вишневецких, Збаражских, Заславских, Сангушко, Чарторыйских и др. никогда не ставили за цель исследовать свой род от киевского князя Владимира Великого из династии Рюриковичей, или же, наоборот, тщательно скрывали свое русское происхождение.

Княжеский род Сангушко, несмотря на противоречивые доказательства того, с какой династии князей литовских или русских исходит, все же принадлежал к политической элите Украины-Руси и высшего социального слоя, который был призван не только использовать земельные и природные богатства страны, но стоять в ее обороне и защите, т. н. военной повинности.

Ключевые слова: архив, генеалогия, династия, документ, исследователь, историк, князь, Любартовичи, Ольгердовичи, род, хронист, Сангушки.

© Veronika Rudiuk
(Kyiv)

THE ORIGIN OF THE LINEAGE OF THE SANHUSHKOS PRINCES: LITHUANIAN-RUS VERSION

The article deals with the problem of genealogy of the Sanhushko princes' family, who during the 15th–the first half of the 20th century were great magnates and patrons of Volhyn, Galicia and Podillya and played an important role in the political life of the Grand Duchy of Lithuania, the Rzecz Pospolita, the Russian and Austro-Hungarian Empires, the Polish Republic of the 20–30's of the twentieth century.

Sources, archives, discussions of researchers established at least two versions of the origin of the princes' family of Sanhushko. The first one is Lithuanian, which, having a common ancestor of the genus Prince Gedimin, is divided into two traditions of the so-called Olgerd's and Lyubart's, since in Polish and in our national historiography of genealogy of the genus of the princes of Sanhushko, by this time there is a discussion about the question, who was the patron of this kind of «chief princes», the Lithuanian prince Olgerd-Dmytro (Olexander?) or the Lutsk prince Lyubart-Dmytro? Each of these two Lithuanian versions did not find definitive clear historical confirmation and discussion on this issue is still under way.

As a result of the absence of solution to the issue about the Lithuanian ancestors of the prince's family of Sanhushko the second version – of Russ is considered in the article. It has a purely presuming character, since, according to supporters of this version, the great princes lineages of the Vishnevetsky, Zbarazh, Zaslavsky, Sanhushko, Czartorysky and others never sought to explore their genus from the Kyivan Prince Volodymyr the Great from the Rurik dynasty, or, conversely, carefully concealed his Russ origin.

It is proved in the article that the prince's family of Sanhushko, despite contradictory evidence of the fact from which dynasty of the princes of Lithuania or Russ it originated, it still belonged to the political elite of Ukraine-Rus and to the higher social stratum, which was called not only to use land and natural wealth of the country, but to stand in its defense and protection, in so called military service.

In the end, based on this, it can be established that, at its inception, the family of princes Sanhushko precisely belonged to the Lithuanian-Russ socio-cultural environment, which was formed on the basis of the religious component of the Orthodox faith and Kyiv-Russ state historical continuity and heredity.

Key words: archives, genealogy, dynasty, document, researcher, historian, prince, Lyubartovichs', Olgerdovichs', genus, chronicler, Sanhushkos'.

До редакції надійшла 6.03.2018.

УДК 94(477.51):2-773 «17»

© Михайло Адабаши
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ КОЗЕЛЕЦЬКОЇ ПРОТОПОПІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕКСТРАКТІВ ВІДОМОСТЕЙ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ)

У статті, базуючись на даних екстрактів відомостей Київської єпархії, досліджуються особливості природного руху населення в містечках і селах Козелецької протопопії Київської єпархії у другій половині XVIII ст., наводяться дані про народжуваність, шлюби і смертність населення, аналізуються причини зміни рівня приросту населення у контексті доіндустріальної доби на теренах України.

Основною метою дослідження є введення у науковий обіг раніше неопублікованих архівних даних по зазначеному регіону та проведення їх аналізу з точки зору історичної демографії. Крім цього, особлива увага приділяється джерельній базі дослідження та стану розробки проблеми у вітчизняній історіографії. У результаті дослідження отримані конкретні дані щодо типу приросту, чисельності народжених і померлих, кількості укладених шлюбів.

Тематика статті має широкий потенціал для подальших досліджень, як суто в історико-демографічному і регіональному напрямках, так і загалом для вивчення української історії XVIII ст.

Ключові слова: історична демографія, Київський полк, Козелецька протопопія, Київська єпархія, природний рух населення, статево-вікова структура.

Застосування методів історичної демографії при вивченні минулого людства допомагає глибше розкрити як окремі аспекти соціальної та структурної еволюції народонаселення, так і відкрити невідомі донині моменти в історії суспільства. Дослідження подібного плану дають можливість проаналізувати ті процеси, що раніше не були у центрі уваги істориків, виявити закономірності, які не були помітні при вивченні суто політичної чи економічної складової. Звісно, при спробах реконструкції народжуваності, смертності, шлюбів та інших демографічних процесів у доіндустріальну добу на теренах сучасної України, дослідники об'єктивно зіштовхуються з проблемами неповноти чи суперечливості джерел, сумнівності наявних даних. Все ж, масиву наявної в архівах інформації достатньо не для одного дослідження подібного роду, тому напевно логічно вивчати демографічні особливості окремих регіонів, а вже потім намагатися відтворити загальну демографічну картину минулого. Оскільки матеріали відомостей Київської єпархії другої половини XVIII ст. надають дані за окремо взятими протопопіями, то для проведення демографічного аналізу того чи іншого регіону простіше взяти за основу саме їх.

Козелецька протопопія була типовою для свого часу, в адміністративно-політичному плані повністю займала території Козелецької, Бобровицької, Моровської, частково Остерської та Новосівської сотень Київського полку [16, с. 41–42] (територіально нині це здебільшого Чернігівська область, частково Київщина), всього містила 61 церковний прихід і за своїми характеристиками може бути названа типовою для тогочасного Лівобережжя України. Отже, історико-демографічне дослідження населених пунктів, що перебували у складі Козелецької протопопії, може доповнити наші знання як про конкретно взятий регіон, так і зробити окремі висновки про існуючі тенденції у процесах зміни народонаселення всієї Гетьманщини.

Якщо говорити про наявні дослідження подібної тематики, то, насамперед, слід зауважити, що в історичній демографії умовно можна виділити 3 напрямки історико-демографічних досліджень: 1) реконструкція історичної динаміки населення; 2) аналіз історичної еволюції демографічного процесу (історія народжуваності, смертності, шлюбності тощо), проблематика зміни типів відтворення населення; 3) вивчення ролі демографічного чинника в історії